Душко Бабић

БОСАНСКИ ЈЕЗИК

У резолуцији о уставним променама у Босни и Херцеговини коју је крајем јуна усвојила Парламентарна скупштина Европе у Стразбуру, предлаже се између осталог зарад нормалног функционисања државе – и увођење једног службеног језика – босанског. Резолуција, додуше, има карактер препоруке, али искусвто из последњих петнаестак година говори нам да је питање времена кад ће „добронамерна сугестија" постати прво отворени притисак а затим брутално наметање припремљеног решења.

Уместо анализе оваквог поимања правде и демократије, овде ћемо начинити једну историјску паралелу између метода и циљева политике великих сила у Босни у наше време и пре једног века, када је на Берлинском конгресу (1878) Аустроугарској дозвољено да окупира Босну и Херцеговину. Анализа би могла да укључи мноштво упоредивих појава из ова два раздобља, али овде ћемо се ограничити само на једну - питање језика.

Основни циљ аустроугарске политике на Балкану уочи Берлинског конгреса па све до краја њеног постојања (1918) био је слабљење српског елемента. На Берлинском конгресу је ”бечка влада скоро јавно ставила до знања да неће дати остварење једне веће српске државне јединице. Србима ће се дати да животаре, разбијени, завађени и распарчани у више подручја и под више разних власти” (В. Ћоровић). Србија и Црна Гора раздвојене су и физички, јер је уз Босну окупирана и рашка област. У том смеру ишла је и политика слабљења веза између Срба из Босне и Херцеговине са Србијом и Црном Гором. Али, није било довољно само политичко и физичко раздвајање, па је примењена још једна, перфиднија и опаснија стратегија, која је ударала у саме темеље идентитета народа – у његов језик, којем се мења структура и намеће ново име.

О карактеру и степену кварења српског језика који је бечка влада смишљено проводила, довољно ће рећи следећа два примера, узета из службених списа са почетка аустроугарске управе у Босни: „Судиште је али мнијења, да у назочном случају не предлежи тај злочин...”; „Између нашинаца, или између којег нашинца и иноземца у овоземству издане исправе о правним пословима, све ако и немају задобити ваљаности у овоземству, подвржне су пристојбеној дужности по општим установама”. У есеју *Трагом кварења нашег језика у недавној прошлости* Марко Марковић, пре пола века, каже: „Кад је реч о окупаторовом кварењу народног језика окупираног народа, нама се чини да не би било тешко утврдити да је Аустроугарска за четрдесет година своје владавине штетније дјеловала на наш језик него Турска за четири стотине година”.

Од Бењамина Калаја до Педија Ешдауна

Овакав језик народ, наравно, није прихватио, а највећи српски писац из Босне тог доба, Петар Кочић, водио је против њега прави рат у скупштини и у својим делима (*Суданија, Лазавац пред судом*). Његову лексичку и структурну основу чинио је тадашњи књижевни језик у Хрватској – и сам оптере-

ћен неприродним калковима (речима насталим дословним превођењем страних речи), рогобатним кованицама, инверзијама, синтаксичким везама страним народном језику. Тако је рођен један језик-мутант, ружан и неразумљив, додатно нагрђен чињеницом да су се њиме користили чиновници из других крајева Монархије, који нису знали српски (Чеси, Пољаци, Мађари).

У почетку, за време управе генерала Филиповића, језик у Босни и Херцеговини службено се назива „хрватски", затим „земаљски", да би 1890. службени назив постао „босански". Идеју о босанском језику (као и босанском народу) покушава да наметне Бењамин Калај, шеф Заједничког министарства финансија у Бечу, под чијом управом је била Земаљска влада у Сарајеву од 1882. до 1903. Будући да ни Срби ни Хрвати нису прихватали ово наметнуто име, Калај покушава да му прибави оправдање, тражећи подршку од шефа славистичке катедре у Бечу, Словенца Франца Миклошича. Овај, међутим, шаље негативан одговор, саветујући му да тај језик може звати српски – како га зову Срби и муслимани у окупираним крајевима, „или да се Влада одлучи за хрватски". Нешто боље среће Калај је био са Миклошичевим наследником – Ватрославом Јагићем, који је 1896. у аустроугарском парламенту бранио назив „босански језик", тврдећи да су га тако звали и неки фрањевци у једном документу из 17. века. Јагић се касније покајао и своју изјаву прогласио непромишљеном, „пошто је изазвао буре протеста и међу Србима и међу Хрватима" (А. Митровић).

Под притиском јавности Земаљска влада ће 1907, за време министра Буријана, напустити назив босански језик и увести српскохрватски. Све до краја 20. века, до грађанског рата у БиХ, босански језик више се и не помиње.

Оно што није могао Бењамин Калај у име „двоглаве монархије" јер се сукобио са стварношћу, десило се сто година касније, у режији предводника демократског света. Никога више није занимало мишљење лингвиста, историчара, писаца, народа – све је урађено по жељи Алије Изетбеговића и у реализацији „високих представника", који су дошли да заведу

ред у земљи која сама себи не може помоћи. Баш као и Бењамин Калај после Берлинског конгреса. Али, за разлику од Калаја, који је добро познавао односе међу балканским народима (био је шеф аустријског посланства у Београду; написао је историју Срба, коју касније није смео да објави), ови данашњи усрећитељи Босне пре добијања уносног намештења, о Босни нису знали више од онога што се о њој могло сазнати из репортажа CNN-а и ратних саопштења Изетбеговићевих ратних команданата.

Измишљени језици

Тако се догодило да је једно лингвистичко питање разрешено перфидном политичком принудом – именовање језика постављено је као демократско право народа да језик којим говори зове по властитој жељи. То право нигде није записано и није примењено ни на један језик осим српског. Тешко би било и замислити какав би се хаос догодио у свету кад би ово право почели да користе сви народи који говоре енглеским, шпанским, немачким, португалским... језиком.

Ову „цивилизацијску тековину" здушно су подржали идеолози новоцрногорства који покушавају да измисле неку другу, европскију и бољу Црну Гору, одвојену од српске прошлости и српског бића. Црногорци су, наравно, демократско право слободног именовања властитог језика додатно унапредили, све у складу са својом слободарском и бунтовничком традицијом, исказаном у Његошевим стиховима: „Ове горе не љубе регуле". Упркос уставу и чињеници да се близу седамдесет посто становништва изјаснило да говори српским језиком, наметнуто је једно "генијално" решење по којем је службени назив језика у Црној Гори "матерњи", а сваки грађанин има право да ово неодређено име разуме како жели (српски, црногорски, босански, хрватски).

Каква је будућност свих ових измишљених имена истог језика, тешко је рећи. Све говори да су та имена у сукобу са лингвистичком науком, историјом и логиком, али то у нашем слу-

чају не мора ништа да значи. Не би био први пут да нам се прода рог за свећу. Али, остаје нада да изнад насиља и лаковерности царује живот са својим истинама и законима. Српски језик је један, дубоко укорењен, остварен, неуништив. „Ружа ће увек исто мирисати, ма како је звали" –каже Шекспир у једној својој трагедији. Пред језикословцима и припадницима „измишљених језика"– „босанског", „црногорског", „матерњег"... стоје две могућности: прва – да српски језик, овакав какав јесте, зову по својој жељи, вечито носећи фрустрацију да су снагом политичких декрета добили нешто (име језика којим говоре) што може дати само историја и судбина; и друга– да крену у насилно „богаћење" језика новим гласовима, речима, конструкцијама, и да тако створе накараду сличну оном Калајевом босанско-хрватском. Дукљански језикословци већ увелико раде на томе. Нема сумње да ће то прихватити слободни, демократски свет. Да ли ће и Његошеве горе што „не љубе регуле" – видећемо?